

Powstanie i rozwój ruchu ludowego w Galicji na przełomie XIX i XX wieku¹

W Galicji chłopstwo było traktowane przez władze austriackie jako narzędzie w jej walce ze szlachtą polską. Nawet po uwłaszczeniu chłopów w 1848 roku nie można było mówić o świadomym ruchu politycznym chłopów galicyjskich. Jeśli nawet w 1861 roku w skład pierwszego sejmiku galicyjskiego weszło wielu posłów-chłopów, to wkrótce w wyniku ugody między szlachtą a dynastią Habsburgów, co wiązało się z przejściem aparatu administracyjnego przez polską szlachtą, chłopcy wybierali posłów-szlachciców. Był to jednak stan rzeczy, który w związku z istniejącymi czynnikami obiektywnymi musiał ulec zmianie. Ze względu na korzystne warunki prawno-instytucjonalne zapewniające szeroki zakres praw i wolności poddanym monarchii austro-węgierskiej w Galicji pojawiły się możliwości powstania ruchu chłopskiego.

Za prekursorów ruchu chłopskiego działających w latach sześćdziesiątych XIX wieku i kierujących się motywami bardziej humanitarno-religijnymi i oświatowymi niż politycznymi uchodzili Jan Siwiec i Czesław Pieniążek, który wydawał dwa tygodniki („Wieniec Polski” i „Pszczółka”)². Natomiast za pierwszego działacza ludowego w Galicji należy uznać

---

1 Niniejszy szkic jest zmodyfikowanym fragmentem pracy pt. *Mysł polityczno-prawna i działalność konserwatystów wschodniogalicjskich 1867–1914*.

2 R. Skręt, Czesław Pieniążek, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* [dalej: PSB], Wrocław 1981, t. XXXVI, s. 88.

księdza Stanisława Stojałowskiego, który w sierpniu 1875 roku odkupił od Cz. Pieniżka oba prowadzone przez niego tygodniki³. S. Stojałowski wykorzystując swoje zdolności organizacyjne i oratorskie zyskał dużą popularność wśród chłopów i odniósł liczne sukcesy stając się wpływową i znaczącą postacią galicyjskiego życia politycznego. Bronił praw ludności wiejskiej, propagował potrzebę jej edukacji i uświadomienia obywatelskiego w duchu polskości, wyjaśniał zasady katolicyzmu. Organizował pielgrzymki do Rzymu (1877 i 1881), do grobu św. Stanisława w Krakowie (1879), 12-tysięczną pielgrzymkę chłopów polskich do Krakowa w 200. rocznicę zwycięstwa Jana III Sobieskiego pod Wiedniem. Od 1877 roku corocznie zwoływał wiece chłopskie. Podczas wiecu w Krakowie 1878 roku powołał Towarzystwo Ludowe Oświaty i Pracy⁴. W swych mowach i pismach nawoływał do oszczędności, oświaty i do zrzeszania się w „kółka oświaty i pracy”. Utworzono nawet centralę tychże z Walerianem Padlewskim na czele. Ks. S. Stojałowski przyjmował, że istnieje trwały spór pomiędzy katolicyzmem i liberalizmem, a jego zadaniem jest pozyskać dla katolicyzmu chłopów. Temu też służyły próby zainteresowania chłopów sprawami politycznymi i antykapitalistyczna wymowa jego publicystyki będąca krytyką panujących ówczesnie stosunków społeczno-ekonomicznych z pozycji drobnomieszkańskich. Pozostawał pod wpływem encyklik społecznych Leona XIII *Rerum novarum* (1891)

3 „Wieniec” i „Pszczółka” zajmowały się tymi samymi zagadnieniami, a rozdział pomiędzy nimi był sztuczny i podyktowany względami podatkowymi. W Galicji obowiązywał wysoki podatek od tygodników, tzw. stempel. Z tego względu ks. S. Stojałowski wydawał dwa ukazujące się na zmianę dwutygodniki. Gdy w 1900 r. zniesiono opłatę stempłową pisma ukazywały się jako jeden tygodnik pod nazwą „Wieniec-Pszczółka”; K. Dunin-Wąsowicz, *Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji*, Wrocław 1952, s. 60; T. Latos, *Stanisław Stojałowski*, PSB, t. XLIV, s. 12, 15; W. Witos, *Moje wspomnienia*, Warszawa 1978, s. 230–236. Ponadto ks. S. Stojałowski wydawał następujące pisma: „Piaś” (1876–1877), „Dzwon” (1890–1895), „Polska” (1891) i „Niewiasta” (1896–1898 i 1900–1911). Jako dodatki do „Wieńca” i „Pszczółki” ukazywały się: „Gospodarz Wiejski” (1879–1880), „Gospodarz i Rękodzielnik” (1881), „Rolnik” (1910–1911), „Gospodarz” (1908–1911), „Niedziela” (1910), „Kalendarz Ludowy Wieńca-Pszczółki” (1878–1906); R. Bender, *Stanisław Stojałowski*, „Encyklopedia białych plam”, t. XVI, Radom 2005, s. 296. W nieprzychylny, a wręcz w karykaturalny sposób sylwetkę ks. S. Stojałowskiego opisał pamiętnikarz Kazimierz Chłędowski; idem, *Pamiętniki*, t. II, Wrocław 1951, s. 280–281.

4 R. Bender, *op. cit.*, s. 296.

i *Graves de communi* (1901). Ta ostatnia, która dotyczyła chrześcijańskiego demokracji, legła u podstaw jego działalności politycznej i inspirowała do tworzenia stronnictw⁵.

Mimo że w 14 maja 1878 roku został rzymskim kapelanem honorowym, jego działalność nie spotkała się z aprobatą wszystkich hierarchów kościelnych. W dniu 24 maja 1888 roku biskup pomocniczy krakowski Jan Puzyna odbył wizytację w Kulikowie, gdzie probostwo prowadził ks. S. Stojałowski. W tym dniu ks. S. Stojałowski został też pozbawiony tej funkcji i suspendowany. Dnia 1895 roku bp J. Puzyna wspólnie z arcybiskupem lwowskim Sewerynem Morawskim i biskupami: tarnowskim Ignacym Łobosem i przemyskim Łukaszem Soleckim wydał list (drugi już z kolei) przestrzegający przed prenumeratą pism ks. S. Stojałowskiego i zabraniający ich czytania oraz rozpowszechniania⁶. Dnia 5 sierpnia 1896 roku został ekskomunikowany. W 1897 roku przybył do Rzymu, gdzie odwołał swe artykuły przeciwko hierarchii kościelnej. Dnia 5 września tegoż roku uzyskał zdjęcie ekskomuniki, a nawet uczestniczył w audiencji u papieża Leona XIII, od którego uzyskał błogosławieństwo.

Ks. Stanisław Stojałowski w 1893 roku założył Związek Stronnictw Chłopskich i zredagował jego radykalny program społeczny. W 1895 roku nawiązał współpracę z nowopowstałym Stronnictwem Ludowym i dążył do nadania mu charakteru stronnictwa chrześcijańskiego, opartego

5 R. Baudouin de Courtenay, *Sylwetki polityczne*, Kraków 1897, s. 11.

6 J. Kracik, *Jan Puzyna*, PSB, t. XXIX, s. 489; „Czas” nr 409–417, 419, 422 z 1911 r. Na stanowisko hierarchów z pewnością wpłynęła niechęć do samego ruchu ludowego. Pamiętano w Galicji o rzezi szlachty dokonanej w 1846 r. za sprawą Jakuba Szeli z inspiracji władz austriackich. Lękano się, że świadomie lub nieświadomie był inspirowany przez wiedeńską administrację. Ponadto z nazwiskiem ks. S. Stojałowskiego wiązał się szereg kontrowersji. Ks. S. Stojałowski edycję czasopism i broszur finansował z pożyczek bankowych i prywatnych. Z tego powodu miał liczne długi, w wyniku czego w maju 1883 r. na wniosek konsystorza lwowskiego państwo zajęło połowę dochodów probostwa kulikowskiego. Toczyło się przeciwko niemu również kilka procesów o zniesławienie. Dnia 28 kwietnia 1888 r. otwarto sądowy „konkurs do majątku”; dla ks. S. Stojałowskiego wiązało się to z utratą praw obywatelskich, prawa do korzystania i zarządzania dochodami i do tajności korespondencji oraz ze wszczęciem śledztwa i procesu karnego. Sądy skazywały go na karę grzywny i aresztu. Jak się oblicza, władze państwowe do 1907 r. wszczęły przeciw niemu 212 dochodzeń, uczestniczył w 183 procesach i był więziony 36 razy, w sumie przez dziewięć lat. W latach 1901–1903 Sejm Krajowy oddalił dziesięć wniosków sądowych o uchylenie jego immunitetu, głównie w sprawach o zniesławienie; T. Latos, *op. cit.*, s. 12–13.

na encyklikach społecznych Leona XIII. Kierownictwo Stronnictwa Ludowego odrzuciło jednak postulaty ks. S. Stojałowskiego, co spowodowało jego odejście z partii. W marcu 1896 roku założył w Galicji Stronnictwo Chrześcijańsko-Ludowe⁷, którego został prezesem, a „Wieniec” i „Pszczółka” stały się organami prasowymi tego ugrupowania. W wyborach do Rady Państwa w 1897 roku, kiedy to zawarto taktyczny sojusz z Polską Partią Socjalno-Demokratyczną przewodzoną przez Ignacego Daszyńskiego, stronnictwo wprowadziło do parlamentu 6 posłów, którzy utworzyli Klub Chrześcijańsko-Ludowy, a którego przewodniczącym został ks. S. Stojałowski rok później (3 II 1898), gdy został wybrany do parlamentu wiedeńskiego w wyborach uzupełniających z okręgu Łańcut-Nisko⁸. Szybko zerwał z socjalistami i zbliżył się do konserwatystów galicyjskich⁹. Wprowadził swoich posłów do Klubu Polskiego. Po upływie kadencji ubiegał się o mandat do Sejmu Krajowego, który uzyskał w wyborach w roku 1900 i 1901. W 1900 roku doprowadził do krótkotrwałego połączenia części ludowców z SChL i utworzenia Zjednoczenia Stronnictw Ludowych¹⁰. W 1906 roku był jednym z autorów programu oraz został członkiem Komitetu Wykonawczego powołanego w Krakowie Polskiego Centrum Ludowego. W 1907 roku w wyborach powszechnych do Rady Państwa został posłem z okręgu bocheńskiego, ale już 30 października tegoż roku wraz z SChL wystąpił z PCL¹¹. W wyborach w 1908

---

7 Z programu SChL z 5 stycznia 1895 r.: „Lud więc chrześcijański, skoro uzyskał wolność i udział w prawodawstwie, obowiązany jest użyć swej siły i prawa w tym kierunku, aby ustawy bez niego na jego niekorzyść istniejące, stopniowo usunąć i zmienić, a w ustawodawstwo wprowadzić duch chrześcijańskiej prawdy i sprawiedliwości (...). I to jest też główny cel naszego stronnictwa i dlatego nazywa się ono »chrześcijańskim«. A ludowym nazywa się dlatego, ponieważ chodzi głównie o usunięcie »pokrzywdzenia ludu« w dotychczasowym ustawodawstwie, a oraz ponieważ »lud sam« musi się starać o tę zmianę ducha i treści ustawodawstwa”; cyt. za: I. Pawłowski, *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1864–1918*, Warszawa 1966, s. 63.

8 D. Litwin-Lewandowska, *O polską rację stanu w Austrii. Polacy w życiu politycznym Austrii w okresie monarchii dualistycznej (1867–1918)*, Lublin 2008, s. 318–319. Posłami z listy ks. S. Stojałowskiego zostali Robert Cena, Michał Danielak, Jan Kubik, ks. Andrzej Szponder, Tomasz Szajer i Jan Zabuda; J. Bojko, *Ze wspomnień*, opr. K. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1959, s. 234.

9 I. Daszyński, *Pamiętniki*, Kraków 1925, s. 132.

10 B. Kasperk, *Jakub Bojko 1857–1943*, Lublin 1998, s. 107.

11 „Wieniec-Pszczółka”, nr 42, 3 listopada 1907.

roku jako jedyny spośród kandydatów SChL dostał się do Sejmu Krajowego. 18 maja 1909 roku doprowadził do połączenia SChL ze Stronictwem Demokratyczno-Narodowym i powstania Związku Narodowo-Ludowego pod przewodnictwem Jana Zamorskiego.

W Galicji ruch ludowy nie był zjawiskiem jednolitym. Obok ugrupowań tworzonych przez ks. S. Stojałowskiego został zapoczątkowany i rozwijał się nurt, który choć był młodszy od tego, który firmował ksiądz-buntownik, to nie ustępował mu jednak pod względem znaczenia na scenie politycznej. W latach 80. XIX w. w Galicji pojawił się wraz z żoną Marią, Bolesław Wysłouch, który łączył z zasadami socjalistycznymi bezkompromisowy patriotyzm¹². Będąc pod wpływem socjalizmu agrarnego „narodnictwa” i Bronisława Limanowskiego określał ustrój społeczno-polityczny przyszłego państwa polskiego jako socjalistyczny. W *Uwagach o programie socjalistów polskich* (1880) odrzucał kapitalizm jako formację społeczno-polityczną. Formy życia społecznego w kapitalizmie niżej oceniał niż ustrój wspólnoty pierwotnej oparty na wzajemnej solidarności ludzkiej. Szczególną rolę w dziele odbudowy państwa polskiego przypisywał ludowi, w którym upatrywał podstawową siłę społeczną ze względu na liczebność, odporność na wynarodowienie i przywiązanie do ziemi ojczystej¹³. W stosunku do Ukraińców, Białorusinów i Litwinów stał na stanowisku uznania prawo do samodzielnego bytu państwowego wszystkich narodowości, które kiedykolwiek wchodziły

12 Rozważania o kwestiach narodowościowych zajmują istotne miejsce w publicystyce B. Wysłoucha. W jego pracach można znaleźć następujące twierdzenia: „Wszystko więc, co krępuje w jakimkolwiek bądź kierunku swobodny rozwój cech narodowych danej grupy ludzi, obok cierpienie bezpośrednio z ucisku wynikłych, tworzy w następstwie przeszkody dla rozwoju i postępu tej grupy – a zatem obniża sumę jej szczęścia i utrudnia możliwość osiągnięcia lepszych form bytu. Stąd też prawo swobodnego rozwoju narodowościowego powinno być uznane za kardynalny warunek szczęścia ludzkości, wypływający z przyrodniczych właściwości jednostek – jako ludzi”; *Szkice programowe Bolesława Wysłoucha*, opr. S. J. Pastuszka, Lublin 1981, s. 29.

13 A. Kudłaszyk, *Mysł społeczno-polityczna Bolesława Wysłoucha 1855–1937*, Warszawa–Wrocław 1978, s. 62–63. O twórcy „Przeglądu Społecznego” pisano tak: „Wysłouch był ludowcem mocno w stylu rosyjskich narodników i w stosunku do ruchu socjalistycznego takiego, jakim był »Proletariat«, usposobiony niechętnie. Raziło go hasło międzynarodowości, zasady walki klasowej – był to dla niego ruch czerstwy, zimny, powiedziałbym, bez serca, a przede wszystkim niedemokratyczny”; L. Krzywicki, *Wspomnienia*, t. I, Warszawa 1957, s. 258–259.

w skład państwa polskiego. W kwestii żydowskiej popierał asymilację wykształconej części narodu żydowskiego. Wobec drobnomieszczańskiej większości postulował jednak emigrację¹⁴.

We Lwowie skupiło się wokół B. Wysłoucha grono idealistów, którzy w 1886 roku zaczęli wydawać „Przegląd Społeczny”¹⁵. W wyniku konfiskat „Przegląd” nie utrzymał się długo, ale wywarł znaczny wpływ na rozwój polskiej myśli politycznej. Z jego redakcji wyszli ludzie, którzy dążąc do unarodowienia socjalizmu stworzyli grunt pod ideologię ruchu chłopskiego. B. Wysłouch, który już stopniowo odchodził od socjalizmu, w 1889 roku założył pismo „Przyjaciel Ludu”, przez co stał się ideowym twórcą nowoczesnego ruchu ludowego na ziemiach polskich, choć organizacja chłopskiego ruchu politycznego przypadła zdolnemu agitatorowi i trybunowi ludowemu, Janowi Stapińskiemu¹⁶.

14 „Odnosić do ciemnych mas ludności starozakonnej, których nigdy nie zasymilujemy, i których asymilacja, gdyby nawet była możliwa, mogłaby oddziaływać ujemnie na typ narodowy – emigracja, choćby kosztem znacznych ofiar ze strony państwa i narodu, podjęta być musi”; cyt za: K. Dunin-Wąsowicz, *Czasopiśmiennictwo ludowe...*, *op. cit.*, s. 77; por. A. Kudłaszyk, *op. cit.*, s. 87–88.

15 K. Dunin-Wąsowicz, *Czasopiśmiennictwo ludowe...*, *op. cit.*, s. 69. Należy zaznaczyć, że pismo to ideowo był bardzo zbliżone do warszawskiego „Głosu”, co nie dziwi, jeśli zwrócimy uwagę na to, że jego współpracownikiem był Zygmunt Balicki. Echa ideologii „Głosu” można odnaleźć w *Szkicach programowych*, które B. Wysłouch publikował na łamach „Przeglądu Społecznego” w 1886 roku. Podobieństwa dostrzec można w szczególności w kwestii wzajemnej zależności patriotyzmu i socjalizmu oraz w wyjątkowej roli ludu w wyzwoleniu narodowym: „Program nasz więc musi być ludowym, bo po pierwsze: chce tego etyka społeczna, która dobro ogółu, interesa mas ludowych za cel w działaniu społecznym uznaje; bo po wtóre: wówczas tylko wyzwolą się siły uwięzione mas ludowych, które podejmą energicznie i świadomie pracę nad rozwiązaniem problemów społecznego postępu; zachowanie i rozwój naszej narodowości oprą się tym samym na gruncie realnym: sprawa polska stanie się sprawą kilkunastu milionów ludzi, z którą prędzej czy później państwa i ludy sąsiednie liczyć się będą musiały; bo w końcu po trzecie: w tym właśnie widzimy ideowe pogodzenie naszych ideałów narodowych z ogólnym demokratycznym ideałem wszechludzkiem, w imię którego walczą dziś wszystkie lepsze siły w świecie całym”; S. J. Pastuszka, *op. cit.*, s. 37.

16 Jan Stapiński, urodził się w średniozamożnej i wielodzietnej rodzinie chłopskiej. Przez rok studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim. W tym czasie nawiązał kontakt z twórcami ruchu ludowego w Galicji – ks. S. Stojałowskim oraz B. i M. Wysłouchami. Zamieszczał niepodpisane korespondencje zarówno w „Więńcu” i „Pszczółce” S. Stojałowskiego, jak i w „Przyjacielu Ludu” Wysłouchów. W 1891 r. został aresztowany i przez kilka miesięcy więziony bez żadnego

Dnia 1 kwietnia 1894 roku w Krakowie odbył się wiec zorganizowany z okazji rocznicy insurekcji kościuszkowskiej, na którym grupa inteligencji skupionej wokół „Kuriera Lwowskiego” założyła Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Jego przewodniczącym został dr Karol Lewakowski, a do zarządu wszedł J. Stapiński i H. Rewakowicz¹⁷. Podczas zjazdu

---

formalnego oskarżenia. W 1895 r. został zastępcą członka Wydziału (czyli zarządu) powstałego właśnie Stronnictwa Ludowego. W 1897 r. kandydował do Rady Państwa, ale mandat uzyskał w roku następnym w wyniku wyborów uzupełniających. Od 1898 r. był członkiem Rady Naczelnej SL, a od 1900 r. – jego sekretarzem. W latach 1901–1906 posłował na Sejm Krajowy, gdzie domagał się wprowadzenia powszechnego i tajnego prawa wyborczego. W 1907 r. uzyskał mandat do Rady Państwa. W tym też roku po śmierci H. Rewakowicza został prezesem PSL. W 1908 r. w wyborach w Galicji ludowcy zawarli sojusz taktyczny z konserwatystami i wstąpili do Koła Polskiego w Radzie Państwa. J. Stapiński został wiceprezesem Koła Polskiego. Po raz kolejny uzyskał mandat do Rady Państwa w 1911 r. i zasiadał w niej aż do roku 1918. Popierał w tym czasie politykę M. Bo-brzyńskiego opartą na porozumieniu i reformie ordynacji. Po I wojnie światowej był posłem na Sejm; K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński, trybun ludu wiejskiego*, Warszawa 1969; idem, *Jan Stapiński*, PSB, t. XLII, s. 265–269; idem, *Dzieje Stronnictwa Ludowego w Galicji*, Warszawa 1956.

- ¹⁷ S. Szczepański, *Z dziejów ruchu ludowego*, Kraków 1924; W. Witos, *op. cit.*, s. 236–237. Karol Lewakowski urodził się w zamożnej rodzinie mieszczan lwowskich. Uzyskał stopień doktora praw na Uniwersytecie Lwowskim. Początkowo zaopatrywał odziały, a następnie brał czynny udział w powstaniu styczniowym. W 1884 r. wybrany do Rady Państwa i wstąpił do Koła Polskiego, choć zajmował w nim stanowisko niezależne. Związał się z ruchem ludowym. Był też członkiem Ligi Polskiej, organizacji założonej przez Z. Jeża-Miłkowskiego. Dużą popularność przyniosło mu wystąpienie w parlamencie wiedeńskim w 1894 r., kiedy jako jedyny polski poseł zaprotestował przeciwko posiedzeniu żałobnemu po śmierci cara Aleksandra III. W 1896 r. został usunięty z Koła Polskiego po wystąpieniach nawołujących do rozszerzenia prawa wyborczego. W 1897 r. w wyniku pogarszającego się stanu zdrowia zrzekł się prezesury Stronnictwa Ludowego i wyjechał do Szwajcarii, gdzie zaangażował się w prace w Lidze Narodowej. Dla realizacji jej interesów odbył podróż do Stanów Zjednoczonych. Zmarł w 1912 r.; K. Dunin-Wąsowicz, *Karol Lewakowski*, PSB, t. XVII, s. 201–203; „Przyjaciel Ludu”, nr 47 z 1912 r. H. Rewakowicz, syn nauczyciela ludowego, brał udział w akcji przygotowawczej i w organizowaniu oddziałów powstańczych w 1863 r. na terenie Galicji. Ze względu na stan zdrowia w działaniach zbrojnych nie brał udziału. Od 1884 r. prowadził „Kurier Lwowski”. Gdy był prezesem Stronnictwa Ludowego, ruch ludowy osiągnął największe sukcesy organizacyjne, nawiązał kontakty z ludowcami z Królestwa i innych dzielnicach Polski. Dwukrotnie (w 1893 i 1897 r.) próbował uzyskać mandat do parlamentu wiedeńskiego, lecz – jak opisywał w wydawanych przez siebie broszurach i artykułach prasowych – na skutek nadużyć administracji nie był wybierany. W latach

Towarzystwa w Rzeszowie 28 lipca 1895 roku utworzono Stronnictwo Ludowe, którego prezesem został K. Lewakowski. Na tym stanowisku zastąpił go w 1897 roku H. Rewakowicz, który pełnił tę funkcję aż do śmierci w 1907 roku.

Po powstaniu SL (4 VIII 1895) wydano odezwę wyborczą, będącą jednocześnie pierwszym programem stronnictwa. Odezwa była skierowana do kandydatów na posłów ludowych do Sejmu Krajowego. Główne cele, jakie zakreśliła przed nimi, to starania o wprowadzenie wolności prasy, stowarzyszeń i zgromadzeń. Postulowano, by posłowie prowadzili działalność zmierzającą do zmiany ordynacji wyborczej poprzez wprowadzenie bezpośredniego i tajnego głosowania we wszystkich kuriach wyborczych, oraz by popierali rozwój oświaty i czuwali nad równomiernym rozkładem ciężarów publicznych¹⁸.

Stronnictwu przeciwstawił się ks. S. Stojałowski. Pragnął do nazwy partii dodać słowo „chrześcijańskie”, na co nie przystano z obawy przed uzależnieniem ugrupowania od hierarchii kościelnej¹⁹. Sam ks. S. Stojałowski utrzymywał popularność tak długo, jak głosił hasła antyfeudalne i antysemityczne²⁰. Jak już wspomniano, po wyborach w 1897 roku ks. S. Stojałowski uzyskał siedem mandatów dla siebie i swoich zwolenników. Tym czasem dla reprezentantów SL przypadły jedynie trzy miejsca w parlamencie, w tym dla zdolnego działacza i organizatora – Jakuba Bojki²¹. Zmiany poparcia nastąpiły po nawiązaniu współpracy przez ks. S. Stojałowskiego z narodową demokracją oraz po ukorzeniu się przed papieżem. Zawarli w 1910 roku sojusz z endekami naraził się na ataki ze strony namiestnika M. Bobrzyńskiego, w wyniku czego w wyborach 1911 roku

1886–1888, 1889–1892, 1893–1895 był radnym miasta Lwowa. Podczas pełnienia tej funkcji zasłynął sprzeciwem wobec nadania hr. K. Badeniemu honorowego obywatelstwa miasta Lwowa. Zmarł w 1907 r., a jego pogrzeb stał się manifestacją środowisk demokratycznych Lwowa i Galicji; „Przyjaciel Ludu”, nr 41 z 1907; K. Dunin-Wąsowicz, *Henryk Rewakowicz*, PSB, t. XXXI, s. 169–172.

18 *Odezwa Centralnego Komitetu Przedwyborczego Stronnictwa Ludowego*, [w:] *Materiały źródłowe do historii polskiego ruchu ludowego*, Warszawa 1966, t. I, s. 64–73.

19 B. Kasperek, *op. cit.*, s. 78; K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński...*, *op. cit.*, s. 265.

20 Ks. S. Stojałowski był słusznie uważany za populistę: potrafił chłopom obiecywać parcelację Puszczy Niepołomickiej.

21 Obok J. Bojki byli to Franciszek Krempa i Franciszek Winkowski. Również w 1900 r. SL wprowadziło do parlamentu jedynie trzech posłów: J. Bojkę, F. Krempe, Michała Olszewskiego. Nt. J. Bojki zob. szerzej Z. Ilski, *Jakub Bojko 1857–1943. Biografia polityczna*, Wrocław 2004.

jego ugrupowanie nie uzyskało żadnego mandatu. Sam ks. S. Stojałowski niedługo później zmarł²².

Utratę popularności przez ks. S. Stojałowskiego pośród chłopów ludowcy wykorzystali tylko w niewielkim stopniu. Wynikało to z przejęcia części elektoratu przez narodową demokrację skutecznie posługującą się retoryką antysemicką oraz brakiem skryształowanych zasad ideologicznych i radykalizmu społecznego, jakiego mogliby oczekiwać po swoich posłach w parlamencie ubożsi przedstawiciele warstwy chłopskiej.

W 1903 roku podczas kongresu w Rzeszowie Stronnictwo Ludowe przyjęło nową nazwę (Polskie Stronnictwo Ludowe) i nowy program polityczny²³. Sformułowano postulat czteroprzymiotnikowego prawa wyborczego. Żądano ponadto rozszerzenia kompetencji sejmu i odpowiedzialności przed nim władz rządowych. Obok rozszerzenia autonomii Galicji domagano się uprzemysłowienia kraju. Natomiast w najistotniejszej dla chłopów kwestii program z 1903 roku był powściągliwy. Problem wywłaszczenia ziemian z gruntów i ich rozdziału bezrolnym chłopom się nie pojawił. Wyrażono jedynie troskę o to, by ziemia nie przechodziła w obce ręce²⁴. Nie może to dziwić, jeśli przyjmiemy, że podstawową tendencją programu była ochorna interesów bogatego i średniozamożnego chłopca. Tym też należy tłumaczyć późniejsze dzieje stronnictwa, a w szczególności jego związki z konserwatystami: w 1908 roku PSL przystąpił do Koła Polskiego, a do wyborów w 1911 roku ludowy wystartowali we wspólnym bloku z konserwatystami²⁵.

Wśród przyczyn problemów z uzyskaniem szerszego poparcia przez PSL należy przyjąć spory wewnątrz ugrupowania o przywództwo pomiędzy jego działaczami. W 1907 roku po śmierci H. Rewakowicza planowano uczynić B. Wysłoucha prezesem PSL. J. Stapiński wykorzystał jednak swoją silną pozycję w partii i przeforsował własną kandydaturę, czemu przeciwstawił się młody i zdolny działacz Jan Dąbski²⁶, założyciel

22 K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa...*, *op. cit.*, s. 195.

23 B. Kasperek, *op. cit.*, s. 122.

24 K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński, trybun...*, *op. cit.*, s. 133–134.

25 J. Buszko, *Sejmowa reforma wyborcza w Galicji 1905–1914*, Warszawa 1956, s. 189; Z. Iłski, *op. cit.*, s. 136; K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński, trybun...*, *op. cit.*, s. 153–154.

26 Jan Dąbski, działacz ludowy, w latach 1908–1913 jeden z przywódców tzw. frondy lwowskiej, czyli grupy ludowców, która występowała przeciwko oficjalnej polityce stronnictwa współpracującego z konserwatystami. Grupa ta opierała się głównie na inteligencji miejskiej, nie posiadała większych wpływów na wsi. Jej organami

„Gazety Ludowej”, wokół którego gromadziło się grono zwolenników. J. Dąbski z pomocą B. Wysloucha w wyniku tzw. „frondy lwowskiej” w 1912 roku powołał do życia Polskie Stronnictwo Ludowe – Zjednoczenie Niezawisłych Ludowców²⁷. J. Stapiński – również w wyniku afer korupcyjnych, w których nie uczestniczył, ale za które ponosił polityczną odpowiedzialność²⁸ – tracił jednak znaczenie na rzecz młodego i wybitnego działacza ludowego, Wincentego Witosa²⁹. W 1913 roku doszło do rozłamu w ruchu ludowym na Polskie Stronnictwo Ludowe „Piaś” W. Witosa i Polskie Stronnictwo Ludowe Lewicę J. Stapińskiego³⁰. Choć podział wynikał z konfliktów personalnych, to był skutkiem faktu, że na wsi dotychczasowy antagonizm między ziemiaństwem a chłopstwem został zastąpiony przez rozbieżność interesów pomiędzy zamożną częścią chłopstwa a bezrolną i małorolną większością.

Ruch ludowy pomimo sprzyjających warunków jak wprowadzenie powszechnego prawa wyborczego do Rady Państwa w 1907 roku nie był

prasowymi był „Kurier Lwowski” i „Gazeta Ludowa”. W 1913 r. J. Dąbski przeszedł do PSL Piaś; M. Bobrzyński, *Z moich pamiętników*, opr. A. Galos, Wrocław 1957, s. 184, 199; K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa...*, *op. cit.*, s. 175.

27 A. Kudłaszyk, *op. cit.*, s. 136.

28 Latem 1913 r. wybuchła afera wiedeńskiej dyrekcji towarzystwa żeglugowego „Canadian Pacific”, aresztowanej za nadużycia przy stymulowaniu emigracji. Katolicki „Głos Narodu” oskarżył J. Stapińskiego powiązanego z „Canadian Pacific” o pośrednictwo przy sprzedaży kobiet do domów publicznych w Ameryce. Tęgo roku wyszło też na jaw, że J. Stapiński przyjął od konserwatystów pożyczkę na zakup dziennika krakowskiego „Ilustrowany Kurier Codzienny”. Pieniądże w rzeczywistości pochodziły ze źródeł rządowych. Sprawa pożyczki stała się jednym z powodów rozłamu PSL w 1913 r.; K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński...*, *op. cit.*, s. 266; idem, *Jan Stapiński, trybun...*, *op. cit.*, s. 178–180; Z. Lasocki, *Władysław Długosz*, PSB, t. V, s. 183–185; K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa...*, *op. cit.*, s. 207 *passim*; W. Witos, *op. cit.*, s. 320–322; por. M. Bobrzyński, *op. cit.*, s. 183.

29 Nt. W. Witosa zob. szerzej A. Zakrzewski, *Wincenty Witos: chłopski polityk i mąż stanu*, Warszawa 1977; N. Michta, *Mąż stanu, wybitny polityk, przywódca ruchu ludowego: w 60-tą rocznicę śmierci Wincentego Witosa (1945–2005)*, Warszawa 2005; M. Deszczyński, *Wincenty Witos*, Warszawa 2009; T. Bereza, *Wincenty Witos 1874–1945*, Rzeszów 2010; M. Olejniczak, *Witos*, Warszawa 2012.

30 A. Garlicki, *Powstanie PSL-Piaś 1913–1914*, Warszawa 1966, *passim*; J. Sałkowski, *Wincenty Witos*, Warszawa 1998, s. 9. W 1914 r. PSL „Piaś” wchłonął PSL – ZNL J. Dąbskiego i B. Wysloucha; zob. *O zjednoczeniu ludowców*, „Gazeta Ludowa”, nr 1–3 z 18 stycznia 1914 r. Nt. PSL Lewica zob. Jan Jachymek, *Polskie Stronnictwo Ludowe – Lewica, 1913–1924. Studium o powstaniu, działalności i rozkładzie ugrupowania politycznego*, Lublin 1991.

w stanie wykorzystać wszystkich możliwości do odegrania bardziej znaczącej roli w życiu politycznym Galicji³¹. Miały na to wpływ brak jednolitości ruchu, wewnętrzne podziały oraz nieprzychylność administracji i władz kościelnych³². Będąc jednak stroną w toczących się wówczas rozgrywkach politycznych przyczynił się do rozwoju świadomości politycznej chłopstwa galicyjskiego, a doświadczenie wyniesione przez działaczy politycznych stronnictw ludowych zasiadających w ławach poselskich we Lwowie i w Wiedniu było pożądaną wartością w odrodzonej Polsce.

Bibliografia

- Baudouin de Courtenay R., *Sylwetki polityczne*, Kraków 1897.
 Bender R., *Stanisław Stojalowski*, „Encyklopedia białych plam”, t. XVI, Radom 2005.
 Bereza T., *Wincenty Witos 1874–1945*, Rzeszów 2010.
 Bobrzyński M., *Z moich pamiętników*, opr. A. Galos, Wrocław 1957.
 Daszyński I., *Pamiętniki*, Kraków 1925.
 Deszczyński M., *Wincenty Witos*, Warszawa 2009.
 Chłędowski K., *Pamiętniki*, Wrocław 1951.
 Dunin-Wąsowicz K., *Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji*, Wrocław 1952.
 Dunin-Wąsowicz K., *Dzieje Stronnictwa Ludowego w Galicji*, Warszawa 1956.
 Dunin-Wąsowicz K., *Henryk Rewakowicz*, Polski Słownik Biograficzny, t. XXXI.
 Dunin-Wąsowicz K., *Jan Stapiński*, Polski Słownik Biograficzny, t. XLII.

-
- 31 W wyborach do Rady Państwa w 1911 r. PSL uzyskał najwięcej, bo 24 mandaty, ale fakt, że nastąpiło to kilkanaście lat po rozpoczęciu działalności przez partię i że miało to miejsce trzy lata przed wybuchem I wojny światowej, który uniemożliwił pełne wykorzystanie tego sukcesu, nie zmienia ogólnej oceny działalności stronnictwa.
- 32 Dnia 25 listopada 1903 r. biskup tarnowski Leon Wałęga wydał utrzymany w ostrym tonie list pasterski zakazujący czytania „Przyjaciela Ludu”. Wydana w nakładzie dziesięcioletnim kurenda, odczytana we wszystkich kościołach diecezji, mogła doprowadzić do izolacji aktywistów PSL w środowisku wiejskim. List tarnowskiego ordynariusza zarzucał ludowcom próbę skłócenia chłopów z ziemiaństwem, podważanie autorytetu kleru i demoralizację samych chłopów. List przyczynił się do spadku liczby prenumeratorów „Przyjaciela Ludu”. Odpowiedzią na list był cykl artykułów pt. *Dwie dusze* autorstwa J. Bojki; B. Kasperek, *op. cit.*, s. 124 *passim*; K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa...*, *op. cit.*, s. 154; J. R. Szafflik. *O rząd chłopskich dusz*, Warszawa 1957, s. 207–209; A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, t. 1, Tarnów 1999, s. 56–62.

- Dunin-Wąsowicz K., *Jan Stapiński, trybun ludu wiejskiego*, Warszawa 1969.
- Dunin-Wąsowicz K., *Karol Lewakowski, Polski Słownik Biograficzny*, t. XVII.
- Garlicki A., *Powstanie PSL-Piast 1913–1914*, Warszawa 1966.
- Ilski Z., *Jakub Bojko 1857–1943. Biografia polityczna*, Wrocław 2004.
- Jachymek J., *Polskie Stronnictwo Ludowe – Lewica, 1913–1924. Studium o powstaniu, działalności i rozkładzie ugrupowania politycznego*, Lublin 1991.
- Kasperek B., *Jakub Bojko 1857–1943*, Lublin 1998.
- Kracik J., *Jan Puzyna*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIX.
- Krzywicki L., *Wspomnienia*, Warszawa 1957.
- Kudłaszyk A., *Mysł społeczno-polityczna Bolesława Wystoucha 1855–1937*, Warszawa-Wrocław 1978.
- Lasocki Z., *Władysław Długosz, Polski Słownik Biograficzny*, t. V.
- Litwin-Lewandowska D., *O polską rację stanu w Austrii. Polacy w życiu politycznym Austrii w okresie monarchii dualistycznej (1867–1918)*, Lublin 2008.
- Materiały źródłowe do historii polskiego ruchu ludowego*, Warszawa 1966.
- Michta N., *Mąż stanu, wybitny polityk, przywódca ruchu ludowego: w 60-tą rocznicę śmierci Wincentego Witosa (1945–2005)*, Warszawa 2005.
- Nowak A., *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, Tarnów 1999.
- Olejniczak M., *Witos*, Warszawa 2012.
- Pastuszka S.J. (opr.), *Szkice programowe Bolesława Wystoucha*, Lublin 1981.
- Pawłowski I., *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1864–1918*, Warszawa 1966.
- Skreć R., *Czesław Pieniążek*, *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław 1981, t. XXVI.
- Szaflik J.R., *O rząd chłopskich dusz*, Warszawa 1957.
- Szczepański S., *Z dziejów ruchu ludowego*, Kraków 1924.
- Witos W., *Moje wspomnienia*, Warszawa 1978.
- Zakrzewski A., *Wincenty Witos: chłopski polityk i mąż stanu*, Warszawa 1977.